

RAZVOJ POLJOPRIVREDE I REVITALIZACIJA SELA DURMITORA

Razvoj poljoprivrede spada u osnovne pravce razvoja ovoga područja pogotovu što znatan broj stanovništva živi na selu i bavi se ovom djelatnošću. Konceptija razvoja poljoprivrede zahtijeva intenziviranje stočarstva na osnovu minifarmi u individualnom sektoru i usklađenost i komplementarni razvoj poljoprivrede, turizma i male privrede. Pri tome je neophodno da se razvija proizvodnja visokokvalitetnih proizvoda koji su karakteristični za ovo područje, da se podignu prerađivački kapaciteti i obezbijedi siguran plasman putem otkupa stoke i drugih proizvoda.

1. OSNOVNA POLAZIŠTA U RAZVOJU POLJOPRIVREDE I SELA

Kao što je već konstatovano u budućem oblikovanju privredne strukture Crne Gore, a pogotovu durmitorskog područja značajno mjesto treba da ima poljoprivredna proizvodnja i to prije svega proizvodnja ekološki visokokvalitetne i zdravstveno bezbjedne hrane. Dugoročna orijentacija ovog područja na proizvodnju kvalitetne hrane ima čvrsto uporište u sledećim činjenicama:

- PRVO- i pored visokoplaninskog karaktera prostora, poljoprivredne površine zahvataju veliki prostor od preko 74000 ha što čini nešto više od 14% ukupnih poljoprivrednih površina.

- DRUGO- po procentu zaštićenih prostora a osobito po ekološkim performansama osnovnih prirodnih faktora (zemljišta, vazduha i voda) Durmitorsko područje je jedan od najočuvanijih prostora što pruža vrlo povoljne uslove na trajnu orijentaciju da se ovdje proizvodi visokokvalitetna i zdravstveno bezbjedna hrana, imajući u vidu činjenicu da ovakva hrana (sa priznatom markom) na tržištu postiže od 2-3 puta veće cijene.

- TREĆE- u poljoprivrednoj proizvodnji, a osobito u razvoju stočarstva treba ekonomski valorizovati značajne kapacitete poljoprivrednih površina. Prema stručnim analizama samo površ Sinjajevine može u toku ispaše u trajanju od prosječno 4 mjeseca da prihvati oko 7 000 odraslih goveda i 60 000 ovaca ne računajući podmladak. Izgradnjom infrastrukture- puteva, vode i struje ova planina može biti jedno od najprostranijih i najkvalitetnijih pasišta na Balkanu.

- ČETVRTO- Angažovana i aktivna ekonomska politika usmjerena na proizvodnju hrane doprinijeće direktno i indirektno ublaživanju i zaustavljanju procesa depopulacije kao i demografskoj, ekonomskoj i socijalnoj revitalizaciji seoskih područja što je svakako od dugoročnog strategijskog interesa. Da bi se i u praksi ostvarila ovakva razvojna orijentacija nužno je orijentisati se na izgradnju savremene seoske ekonomije u čijoj će se osnovi nalaziti: proizvodnja hrane, turističke usluge i mala privreda uz odgovarajući razvoj infrastrukture.

- STOČARSTVO- MOTORNA SNAGA RAZVOJA AGRARA

Brži razvoj stočarstva, a prije svega ovčarstva i govedarstva, treba da vode država i prerađivački kapaciteti uz stalno materijalno jačanje i adekvatno organizovanje poljoprivrednih proizvođača. Daleko brže treba raditi na promjeni rasnog sastava stoke, organizovanju veterinarskih službi poljoprivrednih apoteka, stručnom obrazovanju za savremenu proizvodnju, transferu savremene nauke i tehnologije u proizvodnji i preradi agrarnih proizvoda i primjeni opšte prihvaćenih normi i standarda kvaliteta organizovanje otkupnih službi. Nužno je podsticati

i materijalno pomagati izgradnju seoske infrastructure, otvaranje planinskih područja i revitalizaciju katunskih naselja. Na svim pomenutim aktivnostima neophodna je ne samo pomoć i podrška države već stalna programirana i dobro organizovana stručna pomoć poljoprivrednim proizvođačima. Pored poboljšanja rasnog sastava i zdravstvene zaštite nužno je obezbijediti radikalno poboljšanje u ishrani stoke, odnosno uspostavljanje ravnoteže između potreba u stočnoj hrani u ljetnjem i zimskom period jer je ova disproporcija jedna od najslabijih tačaka stočarstva ovog područja.

- OVČARSTVO

Nužno je što prije osmisliti mjere kojima bi se zaustavio opadajući trend broja ovaca. Bilo bi realno očekivati da ovo područje u ukupnom fondu ovaca učestvuje između 15% i 20%.

Ovako relativno visoki zahtjevi u razvoju ovčarstva zasnivaju se na činjenici da ovce najbolje mogu da iskoriste biljnu masu u prostranim planinskim pašnjacima. Naravno osim pomenutih mjera treba raditi na oplemenjivanju autohtone rase ovaca (Balkanska pramenka, jezero-pivski soj) i podizanju njihovih proizvodnih svojstava uz preduzimanje dodatnih mjera kao što su: povećanje broja ovaca kreditiranjem seoskih gazdinstava, unapređenje tehnologije ishrane i povećanja proizvodnje stočne hrane, unapređenje tehnologije proizvodnje i poboljšanje zdravstvene zaštite, organizovano kontinuirano jagnjenje, organizovan otkup jagnjadi i vune.

- GOVEDARSTVO

Lagano povećanje broja goveda nakon 1994. godine ohrabruje. Na to su uticale mjere Republičkih organa koje su podsticale poboljšanje rasnog sastava i povećanja broja govedi kao i sve veća orijentacija na gajenju govedi umjesto ovaca. To se prije svega odnosi na mješovita i staračka domaćinstva koja oskudijevaju u radnoj snazi neophodnoj za gajenje ovaca. Uz nastavljanje aktivne ekonomske politike u oblasti govedarstva realno je očekivati da Durmitorsko područje učestvuje sa 11-12% u ukupnom broju govedi.

Da bi se ovo ostvarilo neophodno je preduzimanje sledećih mjera:

- poboljšanje rasnog sastava kod buše i smeđeg govečeta i njihovih meleza prema simentalskoj rasi što bi obezbjedilo veću proizvodnju mlijeka i mesa, kao i dobrog prirasta u tovu,
- organizovanje rada selekcijske službe pri zadrugama, razvojno promotivnim centrima ili mljekarama uz obavezno vođenje matičnih knjiga,
- stvaranje finansijskih uslova za adaptaciju postojećih i izgradnju modernih stočarskih objekata radi omogućavanja primjene savremenih zoohigijenskih i zootehničkih mjera
- organizovanje proizvodnje mesa u sistemu "krava-tele" i tov do većih težina (oko 500kg),
- širenje sezonskog tova grla na paši uz minimalnu količinu koncentrata,
- sagledavanje mogućnosti za razvoj jedne govedarske farme kao faktora razvoja i unapređenja govedarstva,
- organizovanje otkupa mlijeka i njegova prerada.

Od ostalih vrsta stočarstva, nešto veći značaj ima gajenje konja i živine iako je kod njih prisutan opadajući trend. Svinjarstvo i kozarstvo nemaju značajnu zastupljenost na ovom području iako je poslednjih godina sve veća potražnja za kozjim sirevima, a i za jarećim mesom.

Svakako ove vrste stočarstva imaju lokalni značaj, dok bi gajenje konja moglo da ima šire značenje.

- **NAJVAŽNIJI PRELIMINARNI PROGRAMI RAZVOJA**

U ovom dijelu se daje preliminarni pregled najvažnijih proizvodnih područja i proizvoda preko kojih treba valorizovati najvažnije prirodne i antropogene faktore ovog područja za dugoročni razvoj proizvodnje hrane.

- **PROIZVODNJA MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA**

Već je naznačen jedan broj mjera koje treba da dovedu do stalnog povećanja proizvodnje kvalitetnog mlijeka. Najvažnije je svakako osposobiti što veći broj farmi, obezbijediti povoljne cjenovne odnose i siguran otkup mlijeka. Veći stepen ekonomske valorizacije je organizovanje prerade mlijeka i proizvodnja pojedinih kvalitetnih mliječnih proizvoda. Stoga će biti neophodna izgradnja mini mljekara preko kojih se to obezbjeđuje. Izgradnja mini mljekare omogućiti će proizvodnju mliječnih proizvoda, a prije svega kvalitetnog sira i skorupa, zatim jogurta, kisjelog mlijeka, pavlake i maslaca. Svakako prioritet treba da ima rad na projektu proizvodnje Durmitorskog skorupa priznate marke regionalnog porijekla, specifičnih hemijskih i fizičkih karakteristika.

- **PROIZVODNJA MESA I PROIZVODA OD MESA**

Osim tradicionalne proizvodnje jagnječeg, junećeg i ovčijeg mesa u svježem stanju potrebno je na bazi odgovarajućih stručnih analiza, a osobito procjena budućih potreba tržišta sagledati opravdanost proizvodnje i pojedinih suhomesnatih proizvoda. Svakako proizvodnja i prerada kvalitetnog mesa osim standardizacije, podrazumijeva i potrebu izgradnje mini klanica, ušara i drugih objekata, kao i savremenih uređaja.

- **PROIZVODNJA I PRERADA RIBE**

S obzirom na vodotokove i velike vodne površine čiste vode s pravom je konstatovano da ovo područje ima dobre uslove za proizvodnju kvalitetne ribe. To se prije svega odnosi na akumulaciju Pivskog jezera gdje je moguće organizovati (u kaveznom uzgoju) veliku produkciju. Ukoliko bi postojala orijentacija na veću proizvodnju ribe na Pivskom jezeru, realno je planirati i njenu preradu- konzerviranje i eventualno sušenje. Značajne su mogućnosti i u proizvodnji kvalitetne pastrmke potočare u individualnim mini ribnjacima što najočiglednije potvrđuje privatni ribnjak u Mratinju. Izvanredne su mogućnosti za organizovanje sportskog ribolova na čistim Durmitorskim rijekama i formiranje vrlo značajne i atraktivne ponude za razvoj sportskog ribolovnog turizma.

- **PROIZVODNJA I PRERADA MEDA**

U poslednjim godinama stalno se povećava proizvodnja kvalitetnog meda tako da je ovo područje u 1998 god. učestvovalo sa 4.5% košnica u Crnoj Gori. Uz preduzimanje odgovarajućih mjera na području proizvodnje meda i organizacije pčelara na ovom području je moguće u relativno kratkom roku organizovati proizvodnju i plasman meda sa priznatom markom

”Durmitorski med”. Sa razvojem proizvodnje medom treba razmatrati razvoj farmaceutskih i kozmetičkih proizvoda od meda, za što bi svakako trebalo sprovesti detaljnija proučavanja.

- PROIZVODNJA I PRERADA POVRĆA

Pored tradicionalne proizvodnje krompira i kupusa u posljednje vrijeme je sve masovnija proizvodnja raznih vrlo kvalitetnih povrtarskih kultura, kao što su: mrkva, cvekla, lukov i zelene salate. Kako je sve veća potražnja i potrošnja ovih proizvoda kako u svježem, tako i u prerađenom obliku bilo bi dobro proučiti mogućnosti za organizovanje robne proizvodnje pojedinih vrsta povrća uključujući i proizvodnju fermentisanih sokova od povrća. Sasvim je izvjesno da postoje svi uslovi za organizovanje kvalitetnog sjemenskog krompira.

- PROIZVODNJA I PRERADA VOĆA I ŠUMSKIH PLODOVA

Iako je na ovom području zastupljena proizvodnja veoma raznovrsnog i kvalitetnog voća (šljiva, jabuka, krušaka, drenjina, jagoda, kupina, malina, borovnica, šipurak, lješnik) skoro ni kod jednog od pomenutih proizvoda nije zastupljena značajnija proizvodnja niti je (osim tradicionalne prerade šljiva) organizovana njihova prerada u razne finalne proizvode. I ovdje su neophodna detaljnija istraživanja na bazi kvalitetne proizvodnje, naročito zrnstog voća (uključujući i plantažnu) i njegovu finalnu preradu (razni sokovi i slatko).